

Zombori Mónika

## Egy elfeledett vásárhelyi realista

„Pályám emlékezete I.” – művek a 60-as és 70-es évekből

Szurcsik János

📍 Galeria Neon, Budapest

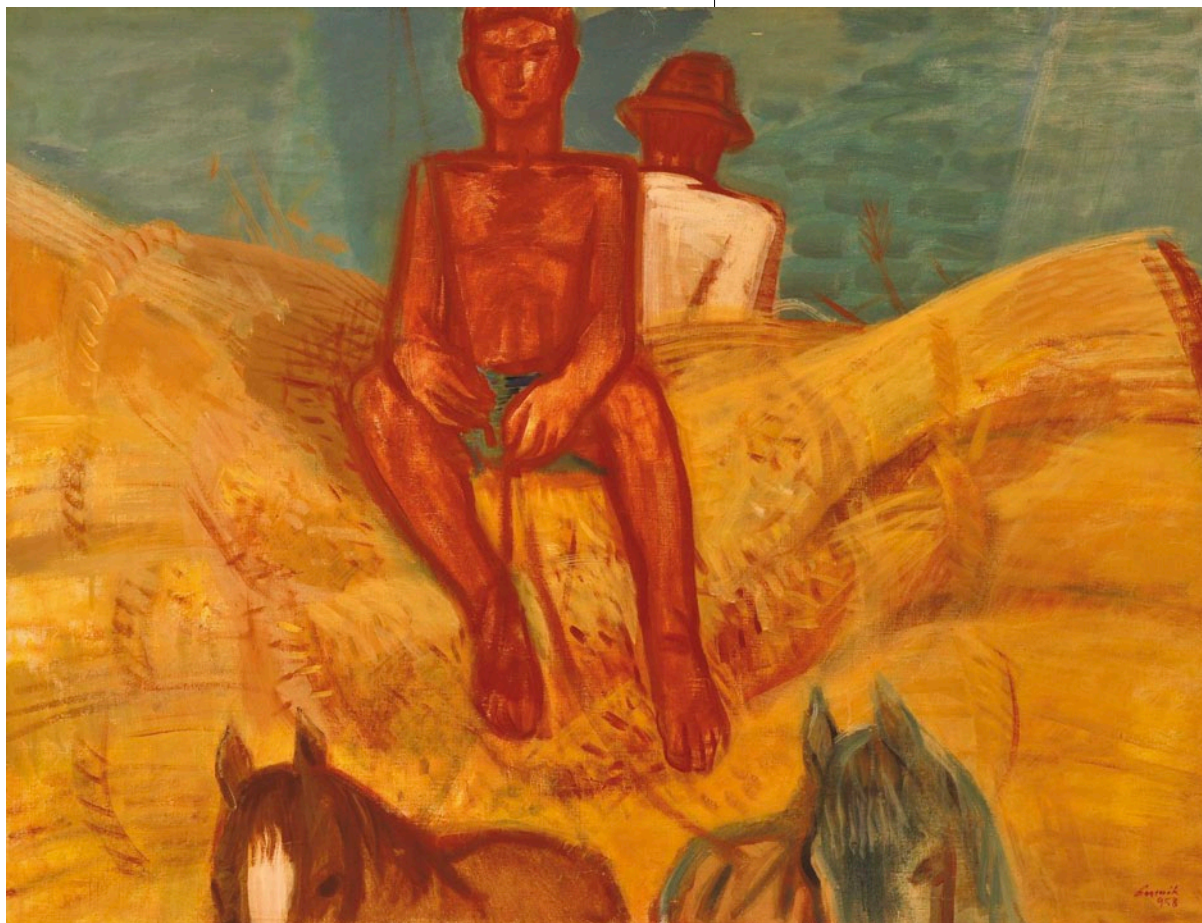
📅 2011. október 14 – november 8.

Bekerülni a művészettörténeti kánonba – azaz a szakma számára jegyzetté válni – sok művész legfőbb vágya; ehhez elengedhetetlen egy színvonalas életmű megalkotása, mely folyamatos és következetes munka eredményeként jöhet csak létre. Azonban ez sokszor kevésnek bizonyul, a munkák kvalitása mellett még egyéb tényezők is befolyásolják ennek a kánonnak az összetételét. A következőkben egy olyan művész életpályáról lesz szó, aki a kezdeti sikerek ellenére mára eltűnt a palettáról. SZURCSIK JÁNOS (1931) festőművész több mint hat évtizedet felölölő életműve szinte a teljes feledés homályába merült. Nem művészetének színvonalával, sokkal inkább annak kontextusával van baj, azaz a Vásárhelyi iskola korabeli kritikái megítélésével, melynek, sok más művész mellett, Szurcsik is áldozatává vált.

Az okok megfejtéséhez feltétlenül szükség van néhány életrajzi adatra. Szurcsik egy Bács-Kiskun megyei faluban, Hercegszántón született, így gyermekként megélte a parasztok mindennapi küzdelmes életét. Szükszavú, tömör megfogalmazású kezdeti műveiben környezetéből ellesett jeleneteket örökített meg.

Intézményes keretek között Rudnay Gyula bajai szabadiskolájában kezdte elsajátítani a festészet technikai és elméleti alapjait, majd a fővárosban, a Képzőművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait; 1950 és 1956 között Fónyi Géza és Domanovszky Endre kezei alatt vált érett festővé. A főiskola alatt nyári gyakorlatait Hódmezővásárhelyen töltötte, ahol Kurucz D. István kezdeményezésére ekkoriban éledt újjá a művésztelep. Az itt szerzett élmények egész életére meghatározóvá váltak, ugyanis oszlopos tagja lett annak a később vásárhelyi iskolának nevezett csoportnak, mely a parasztok életének megörökítésére vállalkozott, de közel sem olyan idealizált formában, mint ahogy azt a szocialista realizmus megkívánta; ehelyett valódi, fárasztó munkával és szenvedéssel teli élettörténeteket jelenítettek meg.

A vásárhelyi iskola a magyar művészettörténet írás egyik vakfoltjának számít, így létrejöttéről szintén fontos szót ejteni. A huszadik század első felében Hódmezővásárhely volt az egyik központja az alföldi iskolának, mely Tornyai János mellett elsősorban Rudnay Gyula (tehát Szurcsik első tanára) nevéhez fűződik. Ennek a hagyománynak a felelevenítése és egy pezsgő művészeti élet megteremtése volt a cél, amikor 1954-ben elindították az évente megrendezett vásárhelyi Őszi Tárlatot. A kiállításához kapcsolódó művésztelepi munka nyomán helyi festők (Kurucz D. István, Kohán György) és a főiskolai gyakorlat hatására Vásárhelyre költöző művé-



SZURCSIK JÁNOS  
Hordás, 1958, 85 x 110 cm, olaj, vásznon



SZURCSIK JÁNOS  
Udvarbelső, 1966, olaj, vászon, 80 × 100 cm

szek (Németh József, Szalay Ferenc), illetve a gyakori vendégalkotók lelkesedésének köszönhetően hamar intenzív művészeti élet bontakozott ki. Figuratív műveikben az alföldi iskolához hasonlóan a paraszti világ és az alföldi táj karakteres ábrázolására törekedtek. Azonban az őszi tárlatok megszületésének idején minden alkotó számára a valóság egy hazug, demagóg ábrázolása volt a követendő módszer a szocialista realizmus igényeinek megfelelően, melynek hatására idealizált jelenetek születtek a munkás/parasztok életéről. Később, a hatvanas-hetvenes években, bár fellazult a szigor, továbbra is érvényben maradtak bizonyos követelmények. A hódmezővásárhelyi festők annak ellenére, hogy a szocialista etikával összhangban gyakran jelenítették meg a kétkezi munkát, ráadásul realistán, nem a szocialista realizmus stílusában alkottak. Ugyanis a magukat

SZURCSIK JÁNOS  
Italbolt előtt, 1977, olaj, vászon, 55 × 80 cm



új realistáknak nevező festők a szocialista realizmussal szemben a valóságra hivatkoztak és így a maga valójában jelenítették meg a falusi életet. Éppen ezért a vásárhelyi iskola szellemileg sokkal közelebb áll a szociofotóhoz, mint a szocialista realizmushoz.

Szurcsik János tehát ebben a milióban kezdte meg pályafutását. Bár nem költözött Hódmezővásárhelyre, gyakori vendég volt ott, csakúgy, mint szülőfalujában. Egyik korai munkáján keresztül pontosan érzékelhetők a művészetét meghatározó jellemzők. A *Hordás* (1958) című olajfestmény hétköznapi jelenetet ábrázol: egy férfi szalmát szállít szekéren. Szurcsik a kép elkészítésekor kiiktatta a tér érzékeltetését, a megfestéshez olyan kompozíciót használt, melytel teljes mértékben síkszerűnek hat a jelenet. Magát a szekeret nem is látjuk, a részletekből mégis egyértelművé válik számunkra a képen látható szituáció. Azzal, hogy a részletek megfestését elhagyta, a festmény monumentálisnak tűnik. Az életmű egészére jellemző marad ez a nagyvonalú forma- és színkezelés, éppen ezért kevés portrét festett. Ezek a kisméretű, de monumentális hatású táblaképei nagy sikert arattak, így elég korán murális megbízásokat is kapott. Párhuzamosan dolgozott a két műfajban és bár nem minden esetben valósultak meg falra tervezett alkotásai, ez mégis nagy hatást gyakorolt festészeti praxisára. Csak elvétve találunk olyan műveket, ahol többalakos, bonyolultabb kompozícióval dolgozott volna, műveinek szerkezete általában könnyen áttekinthető. A figurák is egyszerűsítve jelennek meg, nincsenek kidolgozva a részletek. Kompozíciói sokszor nagyon kevés elemből épülnek fel. Festményeinek témáját a gyermekkori falusi környezetből merítette, a parasztság mindennapi mezőgazdasági munkáját, a munka közti édes megpihenéseket, illetve véletlenszerű falusi életképeket festett meg. A későbbiekben beszivárognak a képtémák közé városi jelenetek is; várótermeket, boltokat is megörökít.

Pályája kezdetén Szurcsik Jánost sorra érték a szakmai sikerek; rögtön a Főiskola elvégzése után megkapta a Derkovits ösztöndíjat, mely három éven át tartó anyagi biztonságot jelentett számára. Első gyűjteményes kiállítását harminckét évesen az Ernst Múzeumban rendezte meg. Majd 10 évre rá, 1973-ban a Műcsarnokban mutatta be az előző kiállítása óta készített, közel 80 képét. A nagyszabású tárlatot követően Aradi Nóra írt róla egy kismonográfiát a Mai Magyar Művészet sorozatban. Ezen a ponton azonban a pályájának felívelése hirtelen véget ér, és a továbbiakban egyre inkább mellőzött alkotóvá válik. Ennek a folyamatnak a megértéséhez érdemes megvizsgálni a vásárhelyi iskola korabeli kritikai fogadtatását, mely szorosan összefügg Szurcsik egyéni megítélésével is. A vásárhelyi festészet a hatvanas években élte

a virágkorát. Supka Magdolna volt az egyik első művészettörténész, aki idejében felismerte jelentőségét; már 1967-ben megírta, hogy „Hódmezővásárhellyel mintegy másfél évtizede számolnunk kell, mint olyan tényezővel, amely a más táji művészethez viszonyítva sajátosabb jellegű és meghatározhatóbb körvonalakban bontakozik ki”.<sup>1</sup> Azonban nem élvezhették sem sokáig, sem széles körben a vásárhelyi iskola festői ezt a kitüntetett figyelmet. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a mezőgazdaság kollektivizálódásával a parasztság élete gyökeresen átalakult, azaz megszűnt az a létforma, amelyet a festők ábrázoltak, így ez a műveiknek akaratlanul egy nosztalgikus és ezáltal korszerűtlen ízt adott. Másfelől a szakmabeliek figyelme ekkor radikálisan más irányzatokra és alkotókra terelődött; Budapesten ugyanis ekkor jelent meg a neoavantgárd generáció, melynek művészetfelfogása gyökeresen eltért a vásárhelyiekétől, így ők kikerültek a szakma látószögéből.

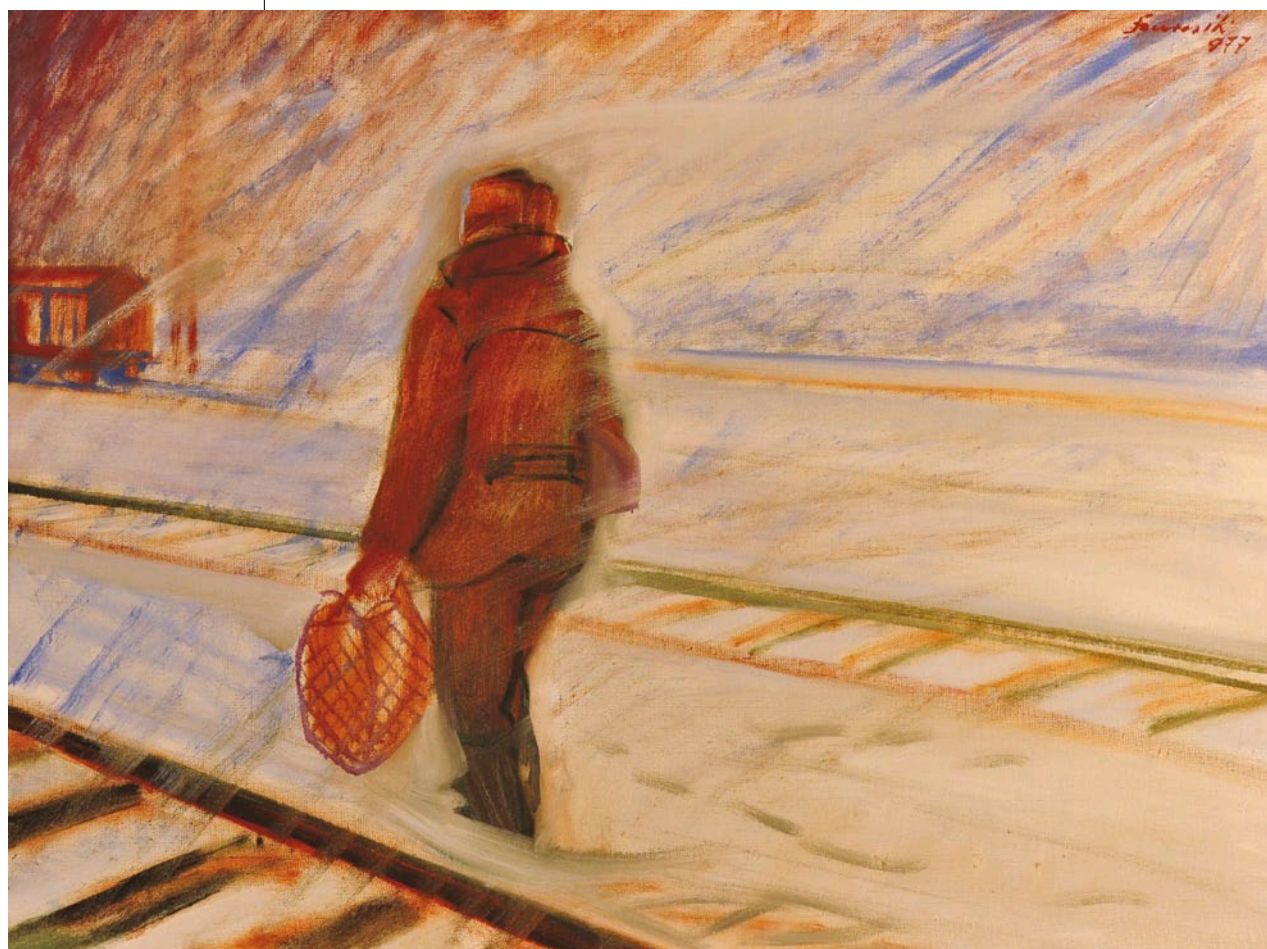
A vásárhelyi művészet kérdése legközelebb 1979-ben került előtérbe, amikor a 25. *Őszi Tárlat*-ot a budapesti Műcsarnokban rendezték meg. A negyedszázados évforduló alkalmából rendezett, egyenetlen szakmai színvonalúra

1 Supka Magdolna: *A hódmezővásárhelyi festészet. Gondolatok a XIV. Vásárhelyi Őszi Tárlaton.* In: *Képzőművészeti almanach* (szerk. Szabadi Judit) Bp., Corvina Kiadó, 1969. 14. o.

sikerült tárlat szakmai-kritikai fogadtatása kiélesítette az álláspontokat, melynek köszönhetően parázs vita alakult ki a vásárhelyi iskoláról a *Művészet* című szaklapban. A vitát Lelkes István robbantotta ki, háromrészes cikksorozatában kegyetlen kritikát fogalmazott meg a hódmezővásárhelyi művészetéről: „Vásárhely igazából semmiféle útra nem lépett; e 'népet szolgáló realizmussal' minden utat megkerült, összetévesztette a legalapvetőbb fogalmakat, s nem hagyta, hogy a fejlődés kérlelhetetlen törvényei érvényesüljenek”.<sup>2</sup> A támadó cikkekre válaszul Kristó Nagy István elismeri, hogy Lelkes cikkében sok a részizagság, de úgy véli, hogy a felhánytorgatott problémák az egész művészeti életre igazak, így jogtalanul vannak kiemelve Vásárhellyel szemben.<sup>3</sup> A vita során több művészettörténész is támogatta a vásárhelyieket az alföldi festészet újraéledése miatt, de ennek ellenére világosan látszott, hogy ekkorra aktualitása háttérbe szorult, így sokan provinciálisnak, korszerűtlennek kiáltották ki, vagyis anakronisztikusnak tartották a vásárhelyiek realizmusát. A több mint harminc évvel ezelőtt lezajlott vita óta a vásárhelyi iskolát az érdektelenség lengi körül, és a szó szoros értelmében vastag porréteg fedi be a műveket, annak ellenére, hogy világosan látszik: a hazai képzőművészet igen karakteres részét képviselik ezek az alkotások.

A magyar művészet e kutatásra váró zárványának megnyitását, vagyis annak kezdő lépését a művészettörténészek helyett a Galeria Neon vezetője, Tóth Árpád tette meg, azzal, hogy kiállítást szervezett Szurcsik Jánosnak. A tárlat a méltatlanul semmibe vett művészt és annak életművét felkarolva ízelítőt mutat be a festő legerősebb, főként a hatvanas és hetvenes években készült alkotásaiból. A tervek szerint Szurcsik tárlata csak az első volt a galéria programjában, ugyanis Tóth Árpád tervezi a vásárhelyi iskola néhány másik, hasonlóképpen szerencsétlen módon perifériára került alkotójának az újrafelfedezését is.

2 Lelkes István: *Vásárhelyi művészet. I. Mítosz és valóság.* In: *Művészet*, 1979. 10. sz. 29. o.  
3 Kristó Nagy István: *Vásárhelyi művészet vagy szöbűvészet.* In: *Művészet*, 1980. 6. sz. 40. o.



SZURCSIK JÁNOS  
Sínek között, 1977, olaj,  
vászon, 60 x 80 cm